

Töre ve İnançın Sentezi: İslamiyet Sonrası Türk Ailesinin Hikayesi

Köklü geleneklerin yeni bir dünya görüşüyle buluşarak eşsiz bir toplumsal doku oluşturmalarının öyküsü.

Hikayenin İki Ana Akımı: Türk Töre ve İslam İnancı

Köklü Gelenekler: Türk Töre

İslamiyet öncesi Türk toplumunda aile, töreler ve geleneklerle şekillenmiştir. Bu yapı, genellikle tek eşli çekirdek ailelere dayanır, kadının toplumda saygın bir yeri vardır ve aile mahremiyeti kutsaldır.

Tek Eşlilik • Saygın Kadın •
Aile Mahremiyeti • Gelenekler

Kapsayıcı İlkeler: İslam İnancı

İslam, aileyi kan veya evlilik bağına dayalı bir sosyal kurum olarak tanımlar. Nikâh akdi, neslin devamı ve toplumsal huzur esastır. Temel ilkelerle çelişmediği sürece yerel kültürlerin yaşamasına izin vermiştir.

Nikâh Akdi • Kan Bağı • Sosyal
Kurum • Kültürel Hoşgörü

Türklerin yeni dinin ilkelerini benimserken büyük bir sorunla karşılaşmamasının temel nedeni, İslam'ın öğretileri ile mevcut Türk yaşam tarzının pek çok açıdan benzeşmesidir.

Evlilik Kurumu: Gelenek ve İnançın Buluştuğu Kutsal Akit

Gelenek: Kalın

İslamiyet öncesi Türk toplumunda erkeğin ailesi tarafından kadının ailesine verilen bir miktar mal veya para. Aileler arası bir güvence ve saygı ifadesidir.

İnanç: Mahr

İslam hukukuna göre erkeğin evlenirken doğrudan kadının kendisine verdiği, tamamen onun mülkiyeti olan mali bir güvence. Kadını ekonomik olarak korur ve boşanma konusunda caydırıcı bir rol oynar. Peşin (mehr-i muaccel) veya vadeli (mehr-i müeccel) olabilir.

“Kalın” uygulaması, İslami dönemdeki “mahr” ile biçimsel bir benzerlik gösterse de, “mahr”in doğrudan kadının şahsına verilmesi ve onun kişisel mülkü olması, kadının hukuki ve ekonomik konumunu güçlendiren temel bir farktır. Bu, mevcut bir geleneğin İslami ilkelerle nasıl dönüştürüldüğünün bir örneğidir.

Kadının Konumu: Töre ile Pekiştirilen, İnanç ile Kutsanan Saygınlık

Eski Türk toplumunda devlet yönetiminde dahi söz sahibi olan kadının saygın konumu, İslamiyet ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. İslam, kadını "ilk günahın" sorumlusu olarak görmez ve erkeği tamamlayan eşit bir parça olarak kabul eder.

"Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız."

- Hz. Muhammed,
Veda Hutbesi

"Cennet annelerin ayakları altındadır."
- Hadis-i Şerif
(Nesai, Cihad, 6.)

"Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'in eşlerini "müminlerin anneleri" olarak nitelemesi, anneliğin biyolojik olmanın ötesinde bir şefkat ve merhamet makamı olduğunu gösterir."
- Ahzab Suresi, 6. Ayet

Geçmişten Sesler: Seyyahların Gözünden Türk Ailesi

İbni Fadlan (10. Yüzyıl)

Gözlemi: Henüz tam İslamlaşmamış Türk boyları (Oğuzlar, Bulgarlar) arasındaki sosyal yaşama tanıklık etmiştir.

Çarpıcı Notu: Mirasın erkek kardeşlere kalması gibi eski Türk adetlerini kaydetmiş ve İslam hukukuna göre bunun nasıl olması gerektiğini anlattığını belirtmiştir. Bu, hukuki dönüşümün ilk adımlarını gösterir.

İbni Battuta (14. Yüzyıl)

Gözlemi: Anadolu'da kadına gösterilen saygı karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir.

Çarpıcı Alıntı: "Anadolu'da onu en çok şaşırtan, Türk kadınına gösterilen saygı olmuştur. Burada kadınlar yüzlerini örtmezler, akıncı gibi at koşturmakta, pazarda ticaret yapmaktadırlar."

Edebiyatın Aynasında Aile: Dede Korkut ve Kutadgu Bilig

Dede Korkut Hikâyeleri

Aile fertleri arasındaki güçlü sevgi ve saygı bağına canlı bir dille anlatır. Kadınlar aktif ve saygın, aile birliği ise esastır.

“Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Evden çıkıp yürüyünce servi boylum...” - Dirse Han
“Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Han babamın güveyisi
Göz açıp da gördüğüm
Gönül verip sevdiğim...” - Eşi ”

Kutadgu Bilig

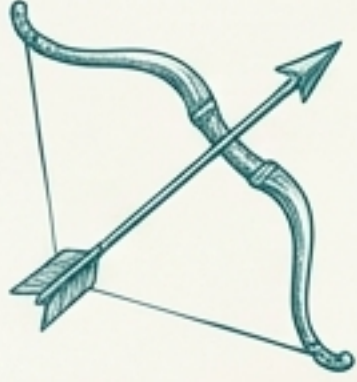
“Mutluluk Veren Bilgi” anlamına gelen eserde, ideal toplum ve aile yapısına dair ahlaki öğütler verilir.

“Oğula kız al, kızı ere ver ki
Sorunsuzca yaşa, ey mutlu insan.” ”
“Gören gözün nurudur, oğul ile kız demiş.” ”

Neslin Devamı: Çocuk Eğitimi ve Aile Sorumlulukları

Çocuğa verilen değer, hem neslin devamı hem de toplumun geleceği açısından her iki kültürde de merkezi bir öneme sahiptir.

Sentez Unsurları

Geleneksel Eğitim

Erkek çocuklar bedensel olarak güçlü ve iyi bir savaşçı olmaları için okçuluk, binicilik, avcılık ve güreş gibi alanlarda eğitilirdi.

İslami Eğitim

Çocuğun ahlaki, dinî ve mesleki eğitimi ailenin en önemli görevi olarak görülür. Hz. Peygamber'in çocuklara sevgisini göstermesi ve onlarla oynaması örnek teşkil eder.

Ortak Değer

Kimsesiz çocuklara sahip çıkma ve evlat edinme hem eski Türklerde hem de İslam'da önemli bir görev olarak kabul edilmiştir. İslam hukuku, evlatlık çocuğa durumunun bildirilmesini şart koşar.

“Tay atatsa at tınur, oğul eredhse ata tınur.”
(Tay yetişirse at, oğul yetişirse baba dinlenir.) - Divanü Lügati't-Türk

Sentezin Olgunlaşması: Selçuklu Dönemi'nde Aile Yapısı

Anadolu'da kurulan ilk büyük siyasi yapı olan Selçuklu Devleti, İslam öncesi geleneksel aile yapısını İslami esaslarla bütünleştirerek devam ettirmiştir. Aile, milleti ayakta tutan en önemli unsur olarak görülmüştür.

Siyasette ve Toplumda Kadın

- **Hatun'un Rolü:** Hükümdarın eşi "hatun" unvanıyla devlet yönetiminde ve protokolde yer almaya devam etmiştir. Tuğrul Bey'in eşi Altuncan Hatun, siyasi zekâsıyla eşinin en büyük yardımcısıydı.
- **Toplumsal Etki:** Kadınlar, sosyal hayatta aktif rol alarak halka hizmet verecek kurumların kurulmasına öncülük etmiştir.

Örnek Vaka: Gevher Nesibe Şifahanesi (1205, Kayseri):
Selçuklu Sultanı'nın kızı Gevher Nesibe Hatun'un vasiyetiyle yaptırılan bu hastane ve tıp fakültesi, kadının toplumsal hayır işlerindeki yeni ve güçlü rolünün anıtsal bir kanıtıdır.

Üreten ve Örgütlenen Kadın: Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları)

Selçuklu döneminde kadın, sadece evin ve ailenin değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşamın da merkezindeydi. Evde kilim, halı, kumaş gibi ürünleri imal ederek hem aile ekonomisine katkı sağlar hem de kültürü yaşatırdı.

Örgütlenme Modeli: Bacıyan-ı Rum

- **Tanım:** Ahilik Teşkilatı içinde yapılandırılmış, kadınların oluşturduğu bir dayanışma, eğitim ve üretim birliği.
- **Önemi:** Bu teşkilat, Türk kadınının sosyal ve ekonomik yaşamın içinde ne kadar organize ve etkin olduğunu gösteren dünyadaki ender örneklerden biridir. Kadınların sadece bireysel değil, kurumsal bir güç olarak da varlığını ortaya koyar.

“Türk ülkelerinde kadına gösterilen saygıyı gezdiğim hiçbir ülkede görmedim.” - İbni Cübeyr

İmparatorluk Mirası: Osmanlı Dönemi'nde Aile Yapısı

Selçuklu mirasını devralan Osmanlı Devleti, Türk-İslam aile yapısını altı yüzyıl boyunca geliştirerek incelikli bir kültürel yapı ortaya koymuştur.

Hukuki Çerçeve: İkili Yapı

Şeri Hukuk: Evlenme, boşanma, miras gibi aileye ilişkin konular Kur'an ve Sünnet'e dayalı şeri kurullarla düzenlenirdi.

Örfi Hukuk: Yönetim, maliye ve askerlik gibi alanlarda Türk töresinden gelen geleneksel uygulamalar geçerliliğini korumuştur.

Sosyal Yapı

Kırsal Aile: Tarım ve hayvancılığa dayalı, insan gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle daha çok geleneksel geniş aile yapısı hakimdi.

Şehir Ailesi: Genellikle çekirdek aile yapısı görülürdü. Evlerin mahremiyeti sağlayan avlu ve bahçeleri, aile yaşamının merkezindeydi.

Osmanlı Ailesinin Kurumları ve Değerleri

Kadının Hukuki Güvencesi

- **Mihr Hakkı:** Osmanlı mahkemeleri, kadının mihr hakkını titizlikle korumuştur. Vefat eden bir erkeğin mirasından ilk olarak, hayattayken eşine vermediği mihr borcu ödenirdi.

Çocuğun Eğitimi

- **Sıbyan Mektebi:** Aile dışındaki ilk eğitim kurumu. Okuma-yazma, temel dini bilgiler ve matematik öğretilirdi.
- **Lonca Teşkilatı:** Bir meslek öğrenmesi için ustanın yanına verilen çırak, "şed kuşanma" töreniyle usta olurdu. Bu süreçte sadece mesleği değil, ahilik ahlakını da öğrenirdi.

Toplumsal Dayanışma İlkesi

*“Yaratılanı severiz
Yaradan'dan ötürü.”*

anlayışı, toplumdaki ilişkilerin temelini oluşturmuştur.

- **Kurumlar:** Bu anlayışla yoksullar için imarethaneler (aşevleri) ve Sultan II. Abdülhamit döneminde kimsesizleri himaye etmek için Darülaceze kurulmuştur.

Sonuç: Nesiller Boyu Aktarılan Eşsiz Bir Doku

Türk ailesinin İslamiyet sonrası dönüşümü, bir kültürün diğeriyle yer değıştirmesi değıil, iki güçlü geleneğinin birbiriyle kaynaşarak daha güçlü ve dayanıklı bir toplumsal yapı oluşturmalarının hikayesidir. Türkler, milli kültürlerini İslamiyet ile birleştirek, ailenin mevcut özelliklerine yeni değıerler katmış ve toplum yapısını güçlendirmişlerdir.

Köklerin Kanıtı

Türk hakanları, Çin imparatoruna yazdıkları mektuba şöyle başlardı:

“Gökle yerin tahta geçirdiğı, Güneş’le Ay’ın koruduğı Türk hakanı ve hatunu der ki...”

Analiz: Bu ifadede **Gök ve Güneş**’in hatunu, **Yer ve Ay**’ın ise hakanı simgelemesi, kadın ve erkeğın kozmik bir denge içinde birbirini tamamladığına dair köklü inancı gösterir.

Kavramlar Sözlüğü: Anahtar Terimler

Töre

İslamiyet öncesi Türk toplumunun yazılı olmayan geleneksel hukuk ve sosyal kurallar bütünü.

Nikâh

Tarafların rızası ve şahitler huzurunda yapılan, evliliği hukuki ve dini olarak başlatan sözleşme (akit).

Mihr

İslam hukukunda, erkeğin evlenirken eşine verdiği ve tamamen kadının şahsi mülkü olan mali değer.

Kalın

Eski Türk geleneğinde, erkeğin ailesinin kızın ailesine verdiği hediye veya başlık parası.

Hatun

Hükümdarın eşine verilen, siyasi ve sosyal statüsünü belirten unvan.

Şeri Hukuk

Aile, miras gibi konuları düzenleyen, Kur'an ve Sünnet'e dayalı İslam hukuku.

Örfi Hukuk

Türk töresinden kaynaklanan, özellikle idari ve askeri alanlarda uygulanan geleneksel hukuk.

Bacıyan-ı Rum

Selçuklu Anadolu'sunda kadınların oluşturduğu sosyal, ekonomik ve askeri teşkilat.

Geçiş Dönemi Eserlerinden Seçmeler: Aileye Dair Öğütler

Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacip)

*oğul kızka öğretgü erdem bilig
bu erdem bile bolsu kalkı silig*

Oğula kıza erdemi, bilgiyi öğret
Bu erdemle davranışları iyi olsun.

Divanü Lügati't-Türk (Kaşgarlı Mahmut)

Ata oghl ataç togar.

Çocuk babasına çeker.

Atabetü'l-Hakayık (Edip Ahmet Yükneki)

*Küdezigil aya dost uluglar hakın
Asıgsız cedel hem mizahdın sakın*

Ey dost, büyüklerin hakkını gözet
Yararsız tartışma ve mizahtan kaçın.

Bu eserler, İslam'ın kabul edildiği ilk yüzyıllarda Türk dilinin ve düşünce yapısının, yeni inancın ahlaki değerleriyle nasıl harmanlandığını gösteren paha biçilmez kaynaklardır.

Sevelim Sevilelim

Türk-İslam medeniyetinin aileden topluma yayılan temel ahlakı, altı asır sonra dahi bir devletin parasında kendine yer bulan şu dizede özetlenir:

“Sevelim Sevilelim”
– Yunus Emre

Bu, töre ve inancın sentezinden doğan ve nesiller boyu aktarılan en kalıcı mirastır.